

Še enkrat o madžarski pomladi

Spremljanje in presojanje razgibanega družbeno-političnega življenja na Madžarskem je privlačna, inspirativna, hkrati pa tudi težavna naloga zaradi dogajanj, ki se na vsakodnevni politični sceni vrstijo z bliskovito naglico. V zadnjih mesecih je bilo politično dogajanje na Madžarskem (maj–september 1989) informacijsko izredno bogato, vrstile so se nove radikalne reformne pobude in rešitve, razširil pa se je tudi prostor političnega delovanja. Vendar podoba današnjega madžarskega družbenega trenutka ne bi bila celovita, če ne bi upoštevali pogostih opozoril v javnosti o katastrofalni ekonomski situaciji, o nenehnem slabšanju življenjskega in zdravstvenega standarda prebivalstva, o nezaposlenosti in o pojavi »nove revščine« v družbi.

Našteti pojavi v madžarskem družbenem življenju so me napotili, da svoj prispevek »O madžarski pomladi« aktualiziram z nekaterimi novimi poudarki oz. političnimi dogodki iz nemirnega poletja. V strnjeni obliki želim opozoriti na naslednje pomembne dogodke zadnjih mesecev: na pogajanja ob okrogli mizi, na okrepljeno organiziranje leve alternative in na splošno vzdušje v državi.

Pogajanja ob okrogli mizi

Ni dvoma o tem, da so osrednji politični dogodek na poti k svobodni in demokratični Madžarski pogajanja ob okrogli mizi (v lovski dvorani Parlamenta), kjer trije enakopravni partnerji (Madžarska socialistična delavska partija, Alternativa in družbene organizacije v nastajanju) vodijo zgodovinska pogajanja o narodni spravi in pomiritvi ter o zagotavljanju pogojev za miren prehod v demokratično pravno državo.

Poletni madžarsko-madžarski pogovori ob okrogli mizi so bili polni dramatičnih obratov; nemalokrat je pretil »okrogli mizi«¹ razpad, vendar kaže, da bo težnja po iskanju sprejemljivih rešitev prevladala nad nesporazumi in omogočila že kmalu uspešen zaključek pogajanj.

Vodja pogajanj alternativne strani dr. Imre Kónya je ob začetku pogajanj poudaril, da cilj razgovorov ob okrogli mizi ni dogovor o delitvi oblasti s sedanjimi nosilci oblasti. O delitvi oblasti bo lahko odločala le volja naroda. Preizkušena oblika uveljavljanja narodove volje je predstavniška demokracija, ki se po mirni poti lahko uresničuje le s svobodnimi volitvami. Alternativci – udeleženci okrogle mize – menijo, da bodo svobodne volitve zgodovinska prelomnica v življenju madžarskega naroda, hkrati pa bodo obnovile tudi politično in javno moralo družbe. V središču razprav za okroglo mizo so bila vprašanja novega volilnega sistema. Dogovor je bil dosežen o številu poslancev v parlamentu (375 – in sicer 150 iz posameznih volilnih okrožij, 150 iz župnijskih volilnih list, 75 mest kot preostanek za izravnavo nesorazmerij). Razmerje sil kaže, da nobena stranka nima možnosti za osvojitve absolutne večine, koalicijske variante pa so lahko mnogoštevilne.

Kljub večkratnim sporom in zaostritvam ob razpravi o novem volilnem sistemu

¹ MSDP je bila v času pogovorov večkrat obtožena, da zavestno žaga noge okrogle mize; nemalokrat pa so rabili ime »trikotna okrogla miza«.

je bilo v začetku septembra doseženo soglasje o vseh bistvenih vprašanjih. Odprta pa so ostala še nekatera vprašanja, povezana z javnostjo volitev in o poteku in metodah volilne kampanje. Alternativne skupine poudarjajo, da sedanja situacija, ko so vsi dnevnikarji na Madžarskem v lasti partije, poraja neenake možnosti na področju volilnega oglaševanja v dnevnem tisku. Sporazumeli pa so se, da bo volilna kampanja trajala 90 dni (vključno s kandidacijskimi postopki).

Pomembno vlogo v razpravah so pripisali tudi objavljanju javnomnenjskih raziskav v času volilne kampanje. Zaradi pomena teh raziskav na odločanje volilcev so se dogovorili, da bodo določili institucije, ki bodo lahko izvajale javnomnenjske raziskave. Okrogla miza je precej časa namenila tudi vprašanju statusa državnega predsednika. Sporazumeli so se, da bodo pri tem vprašanju upoštevali rešitve iz leta 1946.

Ena najbolj vročih debat ob okrogli mizi se je razvnela o odhodu partije iz delovnih organizacij in hkrati s tem o problemu partijskega premoženja. Razprava o premoženju partije zaenkrat še ni zaključena. Madžarski viri² poročajo, da partija ne želi tega vprašanja obravnavati pred širšo javnostjo.

Glede ukinjanja partijskih organizacij v delovnih organizacijah predvidevajo – po besedah Imre Pozsgaja – možnost »odhoda partije« iz delovnih organizacij, med drugim iz sodišč, državne uprave in iz oboroženih sil.³ Ta izjava je naletela v partijskih vrstah na val ogorčenja. Vendar pa alternativa prav pri tej zahtevi ne želi popuščati, ker bi le odhod partije iz delovnih organizacij omogočil enake izhodiščne možnosti za politično delovanje. Ohranjanje partije na delovnem mestu pomeni po mnenju alternative konzerviranje partijskega monopola v družbi. Zagovorniki »odhoda partije« argumentirajo svoja stališča s primeri iz zahodnoevropske prakse, kjer se večina političnih strank ne more organizirati na delovišču (Avstrija, Švedska, ZRN). Zagovorniki ohranjanja današnjega stanja pa navajajo primere delovanja političnih strank v podjetjih v Franciji in Italiji.

To vprašanje ostaja zaenkrat še odprto, porajajo pa se kompromisni predlogi, med njimi tudi predlog, da naj partijske organizacije ne bi delovale na delovnih mestih v delovnem času. Prisotne so tudi razprave, ki odrekajo partiji pravico do vmešavanja v gospodarsko življenje, hkrati pa predlagajo, da se naj partija financira le iz članarine.

O teh in podobnih vprašanjih organiziranosti madžarske socialistične delavske partije bodo prav gotovo spregovorili na bližajočem se partijskem kongresu oktobra 1989.

Vprašanja, ki so povezana z organiziranostjo partije in problemom partijskega premoženja, so poleg volilnega sistema osrednja vsebina pogajanj ob okrogli mizi. Alternativne zveze poudarjajo, da je obstoj novih strank in zvez le formalnost, če nimajo na voljo ustreznih finančnih sredstev za delovanje. Vroče razprave o finančnih možnostih za delovanje novih strank in zvez so se stekle v trenutni predlog MSDP, po katerem bi partija odstopila 1/4 svojega premoženja za financiranje novih strank.

Krepitev leve alternative

V zadnjih mesecih, zlasti od pomladi, sta se okrepili organiziranost in delovanje leve alternative kot tudi levo usmerjenih društev (npr. Društvo Ferenc

² Magyar Nemzet, Budapest 7. IX. 1989.

³ Magyar Nemzet, Budapest 2. IX. 1989.

München). Svoje delovanje so usmerile v izdelavo politične platforme, ki temelji na tradicionalnih levih usmeritvah. Osrednji element teh koncepcij je marksistična kritična družbena teorija.⁴

Leva alternativa na Madžarskem ima do novih strank in zvez kritičen odnos in je mnenja, da se njihove reformne zamisli spopadajo z lažno dilemo o tradicionalni državi in meščanskem liberalizmu. Po mnenju leve alternative zamisli o tržnem gospodarstvu (ki je bilo stoletja podvrženo kritiki) ne bodo dale dolgoročnih rešitev, ki bi ustrezno odpravile družbene napetosti.

Skupno prizadevanje leve alternative se osredotoča v težnji po ohranjanju obstoječe strukture oblasti in družbenega mehanizma. Menijo, da so potrebne le delne reforme političnega sistema, socialne politike, uprave, itd. Poudarjajo, da morajo biti vse te reforme sicer samostojne, vendar pa morajo biti med seboj usklajene.

O splošnem vzdušju v državi

Kljub mnogim premikom na političnem področju številna znamenja kažejo, da je vzdušje med prebivalstvom dokaj pesimistično. O tej strani madžarske stvarnosti naša javna občila – iz razumljivih razlogov – manj (ali sploh ne) poročajo. Ti pojavi so manj vidni in skriti pred TV kamerami. Informacijski viri sežejo najpogosteje le do izbranih posameznikov (vodij novih gibanj, umetnikov, predstavnikov establishmenta itd.).

Spremljanje madžarskega dnevnega tiska (pisma bralcev), novih revij, zlasti pa neposredni stiki s preprostimi delovnimi ljudmi (s tako imenovanim »malim človekom«) kažejo, da so ljudje do sprememb nezaupljivi, v pogledu novih idej pa negotovi in neodločni. Najbrž so taka in podobna spoznanja napotila predstavnike uradne politike in tudi alternativo, da vse pogosteje ponavljajo misel: retrogradna preusmeritev ni več mogoča, v vsakem primeru (četudi pride do sprememb v Sovjetski zvezi) Madžarska nadaljuje pot v demokracijo in v pravno državo.

Poenoteni so pogledi, da je temeljni problem današnje Madžarske v tem, da politične reforme niso podprte z gospodarskim napredkom. Prav narobe, standard prebivalstva pada, inflacija raste, nezaposlenost vedno bolj pritiska, nezadovoljstvo ljudi narašča.

Vsem problemom navkljub je poleti 1989 za pet minut posijalo sonce (kot poroča Magyar Nemzet), ko so madžarski organi samostojno odločali o usodi nemških beguncev. Ta izraz suverenosti države je okrepil hotenja po moralni preobrazbi političnega življenja na Madžarskem in prispeval k ponovnemu oživljanju samospoštovanja naroda. To pa pomeni, da obstaja upanje, da se bo madžarska pomlad podaljšala v jesen in tudi v zimo.

Ljubljana, 19. septembra 1989

⁴ Kritika, Budapest 1989/3, stran 16.